

Vlast u primitivnom društvu

Pierre Clastres

1976.

Sadržaj

Vlast u primitivnom društvu	3
Govor kao obaveza	7
O autoru	9

Vlast u primitivnom društvu

Veliki napredak koji je etnologija ostvarila u poslednjih dvadesetak godina omogućio je primitivnim društvima da izbegnu ako ne svoju sudbinu (nestanak), onda makar dalji boravak u nekoj vrsti egzotičnog zabrana, na šta su ih zapadna misao i imaginacija do sada redovno osuđivali. Naivno uverenje o apsolutnoj superiornosti evropske civilizacije nad svim ostalim društvenim modelima, postepeno je bilo potiskivano stanovištem kulturnog relativizma koje je, odbacujući imperijalističku glorifikaciju hijerarhije vrednosti, nastojalo da afirmiše načelo koegzistencije kulturnih razlika. Drugim rečima, na primitivna društva više ne gledamo očima radoznalih ili začuđenih, i po malo prosvetljenih, amatera-humanista. Danas ih uzimamo za ozbiljno. Pitanje je samo koliko ozbiljno.

Šta je zapravo primitivno društvo?

Na to pitanje može se odgovoriti i sa stanovišta klasične antropologije, kroz pokušaj da se pronađe ona suštinska karakteristika primitivnog društva koja ga čini nesvodivim na neki drugi društveni oblik. Zato kažemo da su primitivna društva – društva bez države. To su društva koja nemaju separatne organe političke vlasti.

U zavisnosti od prisustva ili odsustva države, sva društva mogu se grubo podeliti na dve grupe: na društva bez države i društva sa državom, na primitivna i ostala. To, naravno, ne znači da su sva društva sa državom identična: ništa ne dopušta svođenje najrazličitijih istorijskih konfiguracija na jedan tip, niti izjednačavanje arhaične despotije, liberalne buržoaske države i totalitarne fašističke ili komunističke države. Ali, to pažljivo razlikovanje, koje nam pre svega omogućava da totalitarnu državu sagledamo kao radikalno nov i specifičan fenomen, trebalo bi da nam pomogne da uočimo i crtu koja sva društva sa državom, kao klasu, čini potpuno različitim od onih primitivnih: u svim tim društvima prisutna je podela koja kod ovih drugih izostaje; sva društva sa državom su podeljena na gospodare i podanike, dok društva bez države ne znaju za takvu podelu. Govoriti o njima znači govoriti o homogenim, nepodeljenim društvenim telima. Tako ponovo dolazimo do njihove etnološke definicije: to su društva koja nemaju separatne organe vlasti, u kojima vlast nije odvojena od društva.

Ozbiljan pristup primitivnim društvima podrazumeva usvajanje te propozicije, koja ih, zapravo, savršeno definiše: posebna politička sfera kod njih nije odvojena od društvene. Zapadna misao je, još od svojih početaka u Grčkoj, težila da suštinu čoveka i društva definiše politički („čovek je politička životinja“), u isto vreme videći suštinu političkog u podeli društva na nadređene i podređene, na one koji *znaju* i izdaju naredbe i na one koji *ne znaju* i koji se tim naredbama pokoravaju. Društveno je uvek političko, a političko uvek podrazumeva sprovođenje vlasti (legitimne ili ne, svejedno) jednog ili nekolicine nad ostatkom društva (na njihovu korist ili štetu, ovde takođe svejedno). Za Heraklita, kao i za Platona i Aristotela, nema društva osim pod vlašću kraljeva. Društvo je nezamislivo bez podele na one koji izdaju naredbe i na one koji se pokoravaju, a tamo gde takva vlast izostaje, počinje oblast infrasocijalnog, oblast ne-društva.

Na sličan način su početkom XVI veka Evropljani opisivali južnoameričke Indijance. Primećujući da poglavice nemaju nikakvu vlast nad plemenom, da nema ni onih koji izdaju naređenja

ni oni koji se pokoravaju, oni su zaključili da tu nema nikakve vlasti i da samim tim, to i nisu prava društva. Samo Divljaci, „bez vere, zakona i kralja“.

Često se dešavalo da i etnolozi budu zatečeni u pokušaju ne toliko da shvate, koliko da prosto opišu jednu posebno egzotičnu crtu primitivnih društava: sve te takozvane vođe, poglavice, lišene bilo kakve političke vlasti. Na prvi pogled, ništa apsurdnije: kako uopšte pojmiti odvojeno instituciju poglavice i vlast? Koja je njihova uloga ako im nedostaje upravo ono što bi trebalo da bude njihov glavni atribut, pravo na sprovođenje vlasti nad zajednicom?

U stvarnosti, međutim, to što poglavica nema vlast ne čini ga beskorisnim. Naprotiv, društvo mu dodeljuje određene zadatke, tako da se na njega može gledati kao na neku vrstu neplaćenog javnog službenika. Koji su to zadaci?

Poglavica se pre svega stara o tome da očuva društvo kao celinu, kao jedinstven totalitet, da afirmiše njegovu posebnost, njegovu autonomiju i nezavisnost u odnosu na druge zajednice. Drugim rečima, primitivni vođa je, pre svega, čovek koji govori u ime društva kada ga okolnosti i događaji dovedu u kontakt sa drugim grupama. Za primitivno društvo ti drugi su uvek podeljeni u dve grupe: na prijatelje i na neprijatelje. Sa prijateljima se sklapa i učvršćuje savezništvo, a sa neprijateljima se, ako nema druge ili ako se donese takva odluka, ratuje. To znači da konkretna uloga poglavice pre svega dolazi do izražaja u odnosima društva sa spoljnim svetom. Takva uloga zahteva da poglavica pokaže određene sposobnosti: veštinu i diplomatski talenat neophodne u cilju konsolidacije savezničkih odnosa od kojih zavisi bezbednost plemena; hrabrost i ratničku prirodu neophodne u cilju efikasne odbrane od neprijateljskih napada ili radi preduzimanja (ako je moguće) pobedničkih ofanzivnih pohoda.

Ali, zar to nisu zadaci jednog ministra odbrane? Naravno, ali uz suštinsku razliku: primitivni poglavica nikada ne donosi odluke na osnovu sopstvenog autoriteta (ako bi se to moglo tako nazvati), pa ih onda saopštava zajednici. Strategija savezništava koju razvija ili vojna taktika koju osmišljava nikada nisu njegovo vlastito dostignuće, već nešto što tačno odgovara želji ili izričitoj volji društva. Svi dogovori i pregovori su javni, a namera da se krene u rat saopštava se samo ako je društvo već donelo takvu odluku. Prirodno, nijedan drugi aranžman nije moguć: kada bi neki vođa pokušao da na svoju ruku sklapa savezništva ili izazove neprijateljstvo sa susedima, on nikada ne bi mogao da natera društvo da prihvati njegove ciljeve, upravo zato što, kao što smo videli, nema nikakvu vlast. On samo ima pravo, ili tačnije obavezu, da bude govornik: da saopšti drugima volju i želje svog društva.

Šta je sa ulogom poglavice, ne više kao predstavnika društva u inostranim poslovima, već unutar same grupe? Ako je poglavica priznat kao vođa (govornik) sve dok afirmiše jedinstvo društva u odnosu na druge zajednice, on za uzvrat, za kvalitete ispoljene u toj službi, stiče određeno poverenje. Poglavica stiče izvestan prestiž koji se obično, i potpuno pogrešno, izjednačuje sa vlašću. Unutar zajednice, njegovom mišljenju, podržanom prestižom, poklanjaće se veća pažnja nego mišljenju drugih pojedinaca. Ali, ta posebna pažnja koja mu se ukazuje (iako ni to nije uvek slučaj) nikada ne ide tako daleko da bi omogućila njegovoj reči da se pretvori u naredbu, u govor vlasti. Njegovo mišljenje biće uvažavano sve dok izražava gledište društva kao jedinstvenog totaliteta. Iz toga sledi da poglavica ne samo da ne može da artikuliše naredbe za koje zna da ih niko ne bi slušao, već ne može čak ni da presuđuje u sporovima koji se javljaju među pojedincima ili između porodica. U tim slučajevima on neće ni pokušavati da spor razreši pozivajući se na nekakav nepostojeći zakon čiji bi on bio organ; zavađene strane on poziva na razum, moli ih da pokažu dobru volju, neprestano se pozivajući na drevnu tradiciju dobrih odnosa nasleđenu od predaka. Iz njegovih usta ne teku reči koji pokušavaju da nešto sankcionišu i da uspostave

odnos naredba–izvršenje. To je govor društva o sebi samom, govor kojim ono potvrđuje sebe kao nedeljivu zajednicu i objavljuje svoju volju da sačuva svoje nepodeljeno biće.

Primitivna društva su nepodeljena društva (i zato svako od njih sebe vidi kao jedinstven totalitet); besklasna društva, bez izrabljivača i izrabljivanih, bez onih koji vladaju i onih koji se potčinjavaju, bez separativnih organa vlasti. Zato se njihovoj sociologiji mora pristupiti krajnje ozbiljno. Da li ovo izričito razdvajanje poglavice i vlasti znači da se u tim društvima pitanje vlasti ne postavlja i da su ona zapravo apolitička?

Evolucionistička misao, pa tako i njena, na prvi pogled, najtemeljnija varijanta – marksizam (posebno u Engelsovoj verziji) – smatra da je zaista tako. Razlog tome je upravo njihov primitivni karakter, to što je reč o prvobitnim društvima. Ona predstavljaju detinjstvo čovečanstva, prvu fazu njegove evolucije i to je razlog zašto ih treba smatrati za nepotpuna. Njihova sudbina je da se dalje razvijaju, da postanu zrela i tako pređu iz apolitičkog u političko. Sudbina svakog društva je da bude podeljeno, da vlast bude odvojena od društva, sa državom kao organom koji najbolje zna šta je pravi interes društva i svakog pojedinca i koja sebi dodeljuje pravo da tu volju sprovede.

Ovako izgleda tradicionalno, kvazi-univerzalno viđenje primitivnih društava bez države. Odsustvo države je dokaz njihove nedovršenosti, embrionalnog karaktera njihovog postojanja, njihove aistoričnosti. Ali, da li je zaista tako? Jasno je da se ovde radi o najobičnijoj ideološkoj predrasudi, koja istoriju vidi kao neminovno kretanje čovečanstva kroz različite društvene konfiguracije koje mehanički smenjuju jedna drugu. Ali ta neoteološka istorija i njen fanatični kontinuitet moraju biti odbačeni: primitivnim društvima više se ne može dodeljivati nulti stepen istoričnosti. Ona se više ne mogu smeštati u kontekst u kojem je istorija nešto što tek treba da im se dogodi, na osnovu unapred zacrtane sudbine. Oslobođena ovog naivnog egzotizma, antropologija bi mogla da ozbiljno pristupi samoj suštini problema politike: zašto primitivna društva nemaju državu? *Kao potpuna, zrela društva, a ne više kao infrapolitički embrioni, primitivna društva nemaju državu zato što je odbijaju, zato što odbijaju podelu društvenog tela na one koji imaju vlast i na koji se toj vlasti potčinjavaju.* Politika Divljaka sastoji se u neprestanom onemogućavanju pojave separativnih organa vlasti, u sprečavanju *fatalnog susreta* institucije poglavice i vlasti.

Imati vlast znači sprovesti je. To podrazumeva dominaciju nad onima nad kojima se ta vlast sprovodi. Upravo to je ono što primitivno društvo odbija i što je oduvek odbijalo; to je razlog zašto poglavice nemaju nikakvu vlast, zašto ona nije odvojena od jedinstvenog tela društva. Odbijanje nejednakosti i odvojene vlasti predstavlja uvek istu, stalnu brigu primitivnih društava. Ona vrlo dobro znaju da će ako odustanu od te borbe, od stalnog blokiranja onih podzemnih sila koje u ljudima bude želju za vlašću, ali i želju za potčinjavanjem (ovo drugo je jednako važno) izgubiti svoju slobodu.

Institucija poglavice u primitivnom društvu je samo prividno mesto vlasti. Gde se ona stvarno nalazi? U samom društvu, koje na nju ima isključivo pravo i koje je sprovodi kao nedeljiva celina. Takva vlast postavlja sebi uvek iste ciljeve: da održi društvo u stanju nepodeljenosti i da spreči pojavu nejednakosti među ljudima, jer to podrazumeva podelu unutar društva. To znači da je ta vlast uperena protiv svega što bi moglo da otuđi društvo i uvede nejednakost. A to opet znači da se vlast, između ostalog, sprovodi i nad onom institucijom u kojoj bi se mogla začeti ideja o vlasti odvojenoj od društva: nad poglavicom. Unutar plemena poglavica se nalazi pod stalnim nadzorom; društvo uvek vodi računa o tome da se njegova želja za prestižom ne izokrene u želju za vlašću. Ako se ta želja ipak pojavi i postane suviše upadljiva, društvo primenjuje prostu i efikasnu proceduru: ono ga napušta ili ga ubija. Primitivno društvo je možda opsednuto baukom podele, ali zato sasvim sigurno raspolaže načinom da ga protera iz sebe.

Primer primitivnih društava govori nam da podeljenost nije prirodna karakteristika društvenog bića, drugim rečima, da država nije večna, već da ima datum svog rođenja. Kako se ona uopšte pojavila? Pitanje porekla države treba postaviti na sledeći način: pod kojim uslovima neko društvo prestaje da bude primitivno? Šta je uzrok pojave države u datom istorijskom trenutku? Nema sumnje da će nam samo pažljivo istraživanje funkcionisanja primitivnih društava omogućiti da rasvetlimo to pitanje. A ta svetlost, usmerena na trenutak rođenja države, možda će nam pomoći da sagledamo i mogućnost (ostvarljivu ili ne) njene konačne smrti.

Pjer Klastar, 1976.

Govor kao obaveza

Govoriti pre svega znači imati pravo na govor. Ili drugačije, sprovođenje vlasti obezbeđuje dominaciju govora: gospodar je taj koji govori. Svoje poštovanje, pokornost ili strah podređeni mogu da izraze samo ćutanjem. Govor i vlast održavaju međusobni odnos tako što se težnja ka prvom ispunjava kroz osvajanje onog drugog. Čovek od vlasti – princ, despot, zapovednik – nije samo onaj koji govori, već i jedini izvor legitimnog govora. Jednog svakako osiromašenog, ali vema efikasnog govora, jer forma u kojoj se izražava – zapovest – kao odgovor prihvata samo poslušnost. Sami po sebi statički ekstremi, govor i vlast duguju svoje postojanje jedno drugom, ispunjavajući jedno drugo sadržajem. Iako se čini da je to njihovo prožimanje iskonsko i da nadilazi istoriju, ono je ipak deo nje: u burnim istorijskim previranjima, kada bi snage koje su pretile da ih potpuno razdvoje i unište bile poražene, govor i vlast mogu se posmatrati u trenutku svog susreta. Osvojiti vlast znači osvojiti pravo na govor.

Naravno, sva gornja zapažanja odnose se pre svega i u najvećoj meri na društva zasnovana na podeli nadređeni/ podređeni, gospodari/ robovi, vođe/ građani, itd. Glavni znak te podele je čvrsta, nesvodiva i možda nepovratna činjenica vlasti odvojene od društva kao celine, budući da njome raspolaže svega nekolicina. Vlast odvojena od društva, od sada se sprovodi se nad društvom i ako je potrebno protiv društva. U tom smislu, pažnja je do sada bila usmeravana na čitav niz društava sa državom, od najstarijih despotija i savremenih totalitarnih država, do modernih demokratija, čiji državni aparat, uz sav njihov liberalizam, ništa manje ne insistira na daljinskoj kontroli društva putem prava na legitimno nasilje.

Vlast i govor, govor i vlast, ruku pod ruku: navikli smo da u tome vidimo nešto sasvim prirodno. Ipak, činjenice koje je sakupila etnologija ne mogu se ignorisati: svet primitivnih društava – još jednom, društava bez države – nudi nam, začudo, dokaze o istom savezništvu govora i vlasti koje postoji i u društvima sa državom. Nad plemenom vlada poglavica, a njegova vladavina proteže se i nad jezikom plemena. U primitivnim američkim plemenima, na kojima se ovde najviše zadržavamo, poglavica – čovek od vlasti – u isto vreme drži monopol nad pravom na govor.

Pitanje koje se kod Divljaka postavlja nije „ko je tvoj poglavica?“, već „ko je među vama onaj koji govori?“. Gospodar reči je onaj koji se u mnogim grupama naziva poglavicom.

Tako izgleda da vlast i govor ne mogu biti posmatrani odvojeno, budući da je njihova jasna metaforička veza uočljiva kako kod primitivnih društava, tako i kod onih sa državom. Ali, bilo bi pogrešno kada bi na ovom mestu odustali od daljeg istraživanja. Isti radikalni prekid koji razdvaja društva na ona sa državom i ona bez države, utiče i na vezu vlasti i govora u tim društvima. Kako ta veza funkcioniše u društvima bez države? Primer indijanskih plemena u tom pogledu je više nego rečit.

Veza između vlasti i govora u isto vreme je sasvim prividna i veoma duboka. Ako je u društvima sa državom govor pravo Vlasti, u društvima bez države to je njena obaveza. Ili, drugačije rečeno, indijanska društva ne priznaju pravo govora poglavici zato što je poglavica: oni očekuju da čovek kome je suđeno da bude poglavica dokaže svoje vladanje rečima. Pleme zahteva da ga čuje. Poglavica koji mu se ne obraća nije više poglavica.

Da ne bude zabune, ovde ne mislim na sklonost, tako dragu mnogim Divljacima, prema govorničkoj veštini i lepom, uzvišenom izražavanju. Ovde nije reč o estetici, već o politici. Čitava politička filozofija primitivnog društva može se sagledati kroz obavezu poglavice da bude Govornik. To je tačka u kojoj vlast širi svoj prostor, ali na neočekivani način. Upravo priroda tog dobro uvežbanog govora, kojeg pleme tako skrupulozno očekuje da čuje, ukazuje na pravo mesto koje vlast zauzima unutar primitivnog društva.

Šta poglavica govori? Kako uopšte izgleda taj govor? Pre svega, to je ritualni čin. Skoro bez izuzetka, vođa se obraća grupi tokom dana, u zoru i pred sumrak. Protežući se u svojoj ležaljci ili sedeći pored svoje vatre, poglavica počinje da glasno izgovara očekivani govor. Pri tom, on zaista mora da bude veoma glasan, ako želi da ga neko čuje; jer, dok on govori, ljudi se ne okupljaju oko njega, žagor ne prestaje, svi nastavljaju da gledaju svoja posla, kao da se ništa ne događa. Poglavica ne govori zato da bi ga neko slušao. Paradoks: niko ne obraća pažnju na poglavicu koji govori. Ili, tačnije, svi se prave kao da ga ne primećuju. Ako poglavica, po pravilu, mora da preuzme ulogu Govornika, ljudi kojima se obraća dužni da se prave kao da ga ne čuju.

S jedne strane, oni time ne gube mnogo. Zašto? Zato što poglavica, ma koliko bio opširan, doslovno ne govori ništa. Njegovo govor sastoji se od mnogo puta ponovljenih pohvala na račun tradicionalnog načina života: „Naši preci su dobro živeli sledeći drevne običaje. Zato sledimo njihov primer, ako želimo da živimo u miru i slozi.“ I to je doslovno sve. Zato ne treba da nas čudi što se zbog toga niko ne uzbuđuje.

Šta sam čin govora označava u ovom slučaju? Zašto poglavica mora da govori, ako ne kaže ništa? Kom to zahtevu udovoljava ovaj prazan govor koji dolazi iz prividnog sedišta vlasti?

Govor poglavice je prazan upravo zato što to nije govor Vlasti. U društvima bez države poglavica nije nosilac vlasti. Iz toga sledi da njegova reč nikada ne može postati reč Vlasti, autoriteta. A naredba? Upravo to je ono što poglavica nikada ne bi mogao da izgovori; to je sadržaj kojem se ne dozvoljava da ispuni njegov govor. Poglavica koji bi tako nešto pokušao suočio bi se sa totalnom neposlušnošću, a verovatno bi uskoro bio razrešen svoje dužnosti. Poglavica dovoljno lud, ne toliko da zloupotrebi vlast, koju ionako nema, nego da uopšte pomisli da stekne bilo kakvu vlast, odmah biva napušten. Primitivno društvo odbija svaki oblik separatne vlasti, jer je ono, a ne poglavica, jedini nosilac vlasti.

Primitivno društvo dobro zna da je nasilje suština svake vlasti. Čvrsto se držeći tog stava, ono *neprestano razdvaja vlast od bilo koje institucije vlasti*, naredbu od poglavice. Upravo oblast govora omogućava da se povuče jasna crta koja naglašava ovu razdvojenost. Dopuštajući poglavici da se kreće *samo u oblasti govora* – a to znači: *u oblasti koja je sušta suprotnost nasilju* – pleme postiže da sve stvari ostanu na svom mestu: Vlast ostaje isključivi posed društvenog bića; nikakav drugačiji raspored snaga ne sme da poremeti takav društveni poredak. Obaveza poglavice da govori, da redovno isporučuje taj uvek isti, prazan govor koji duguje plemenu, i koji predstavlja njegov neotplativ dug, upravo je onaj mehanizam koji sprečava da čovek Govora postane čovek Vlasti.

Pjer Klastar, 1974.

O autoru

Pjer Klastr (Pierre Clastres): rođen 1934, studirao na Sorboni. Tokom šezdesetih godina XX veka obavio je nekoliko dužih terenskih istraživanja među Gvajaki Indijancima u Paragvaju i Janomama Indijancima iz venecuelanske Amazonije. Od 1971. do 1977. godine bio je direktor istraživanja na *Ecole Pratique des Hautes* u Parizu, gde je vodio katedru za Religiju i društva južnoameričkih Indijanaca. Objavio je nekoliko knjiga i zbirki eseja: *Chronique des indiens Guayaki* (1972), *Le Grande Parler* (1974), *La Société contre l'état* (1974), a posthumno je objavljena zbirka eseja *Recherches d'anthropologie politique* (1980). Poginuo je u saobraćajnoj nesreći, 1977. godine. Iako relativno malo, njegovo delo smatra se za jedan od najvažnijih doprinosa savremenoj političkoj antropologiji.

Povezani tekst: *Društvo protiv države*, 1974.

A. G.

Anarhistička biblioteka
Anti-Copyright

Pierre Clastres
Vlast u primitivnom društvu
1976.

„Du pouvoir dans les sociétés primitives“, *Recherches d'anthropologie politique*; Editions de Seuil, Paris, 1980. „Power in Primitive Societies“, *Archeology of Violence*, SEMITOTEXT(E), 1994.

Pjer Klastr, *Društvo protiv države: Eseji iz političke antropologije*, anarhija/ blok 45, Porodična biblioteka br. 2, 2002.

Preveo Aleksa Golijanin, 2002. anarhija-blok45.net1zen.com

anarhisticka-biblioteka.net